

УДК 811.512.154

КОНЦЕПТЫ “ЯЗЫК” И “СЛОВО” В ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЕ МИРА

К. Саматов

Рассматриваются место концептов “язык – тил”, “слово – сөз” и “речь – кеп” в языковой картине мира в индоевропейских, древнетюркских и современном кыргызском языках, функции языка и некоторые вопросы когнитивной лингвистики.

Ключевые слова: индоевропейские, древнетюркский и современный кыргызский языки; функции языка; когнитивная лингвистика.

CONCEPTS “LANGUAGE” AND “WORD” IN THE LANGUAGE PICTURE OF THE WORLD

К. Samatov

The article discusses the place of concepts “language – til”, “word – soz” and “speech – kep” in the language picture of the world and in the Indo-European, the ancient Turkic and modern Kyrgyz languages, language features and some issues of cognitive linguistics.

Keywords: ancient Indo-European, the Turkic and modern Kyrgyz languages; language features; cognitive linguistics.

Кайсыл гана тилди албайлы, “тил” жана “сөз” концепттери байыркы замандан ушул күнгө чейин талаш туудуруп келет. Белгилүү орус тилчиси Ю.С. Степанов язык сөзүн индоевропа тилдериндеги **dnghu-/*anghua-* унгусунан чыгарат, андан байыркы латын *dingua*, латыш *lingua*, литва *liezuvis* лексемалары ушул эле мааниде жаралганын белгилейт да, өз оюн төмөнкүдөй улайт: “... в древнеславянской культуре имелось некое “малое божество” речи, языка по имени Азь или Ась. ... Это имя Азь// Ась далее может быть сопоставлено с именем римского божества мужского пола *Aius*, он же *Aius Locitiis* “Ай-говорун, Ай-сказатель”. ... Оба имени, славянское и латинское, могут быть возведены к и.-е. корню **og-/*eg-/*gë-* “сказать”, “возвестить, известить”, “высказать пророчество”.

С этим же корнем с другой стороны может быть связано и рус. *яз* – в слове *язык* (соотв. др.-слав.). Таким образом, в слове *язык* слились (контминировали), вероятно, два концепта – “Сказать” (“возвестить”) и названное выше табуированное “Лизун” [1, 903–904-бб.]. Андан соң орус тилин а) социалдык; б) социалдык жана менталдык; в) орус тилин жана жалпы эле тилди менталдык мейкиндикте карайт [1, 903–949-бб.].

Ушул эле илимпоз индоевропа тилдеринде “слово” концептин туюнткан уңгулар (**kleu-*, //” *klu-*, *gravah*, *gravo*, *clueo*) “сүйлөө – узуу” жупташ

семаларды билдирерин айтып келип, оюн мынтип бекемдейт: “Само по себе это обстоятельство заставляет предположить, что он обозначал не то, что понимается под “Словом” в современной европейской культуре, а нечто иное – некую цельную ситуацию, в которой “говорение” предполагает “слушание” и наоборот, “круговорот речи” или даже нечто более общее – “круговорот общения” [1, 355-б.]. Бул белгиленген сызык “сөз” концептинин өнүгүшүндө (байыркы доор, орто кылым) жана анын ички тилдик формасын аныктоодо даана көрүнөт. Индоевропа тилдериндеги “сөз” и “айтуу, сүйлөө” түшүнүктөрүн чагылдырган лексемалардын этимологияларына карап, аларды (сөздөрдү, түшүнүктөрдү) төмөнкү концепттик талааларга бөлөт: а) “голос” – чисто речевая деятельность, говорение; б) “весть, знание” – результат связывания, сообщение информации; в) “порядок, упорядочение” – прежде всего “элементарная ячейка упорядочения” – общение двух людей посредством речи, сюда относятся производные от и.-е. **kleu-*, //” *klu-*, уже рассмотренные выше [1, 262–263-бб.].

Когнициялык лингвистикадагы өзөктүү категориялардын бири – *дүйнө сүрөтү*. *Дүйнө сүрөтү* категориясы алгач философтор жана табият, коомдук илимдер жаатындагы илимпоздор тарабынан иликтенип, дүйнөнүн жалпы, табыгый, социалдык-

гуманитардык, тармактык, илимий сүрөттөрү жаралган. Бул көрүнүш кийинки мезгилдерде когнитивиялык лингвистиканын илимий айлампасына кирип, ыкчам өрүш алууда. Алардын ою боюнча, дүйнө сүрөтү – болмуш жөнүндө коомдук (топчул, жеке) аң-сезимде жаралган ырааттуу билимдердин жыйындысы. Илимпоздор бул проблемага жалпы илимий жана гносеологиялык аспектте карашып, адатта аны төмөнкү ыраатта карашат: дүйнөнүн түз сүрөтү > когнитивиялык сүрөтү > тилдик сүрөтү > көркөм сүрөтү. 1–2-компоненттер дүйнөнүн түз сүрөтүн, ал эми 3-4-компоненттер дүйнөнүн кыйыр сүрөтүн түзүшөт [2, 50-57; 3. 200–204-бб.].

Биз Жусуп Баласагындын “Кутадгу билиг” дастанын когнитивиялык лингвистика жаатында ар тараптан толук иликтөө үчүн лексикографиялык эмгектер, пропозициялык фреймдик моделдештирүү методикасы жана тилдик маанилерди лингвомаданий сыпаттоо зарылдыгын моюнга алып, ал дастанында да “тил” жана “сөз” концепттери дүйнөнүн тилдик сүрөтүнө белгилүү даражада салым кошкон жана “тил” бир топ милдет аткарган – деген божомол менен киришүүгө шарт жаратат.

Тил – homo sapiensтин жаралышынан учугун улап отуруп, цивилизацияга жеткен семиотикалык система, ал социумдун байланыш куралы. Адатта тил бирдиктүү ички түзүлүшкө ээ болуу менен, көп милдет аткарат: тил – болмуш кубулуштарын, заттарды чагылдырып, жаңы билимдерди, малыматтарды жаратуунун каражаты (когнитивиялык милдет); тил – билимдерди сактоо жана кийинки муунга өткөрөт (коммуникациялык милдет); тил адам баласын өз ара карым-катнашта кармап турат; адам ойлому көбүнчө тил аркылуу ишке ашып, болмуш элементтери материалдашат; тил эстетикалык, эмоциялык жана поэзиялык милдет аткарат. Биздин милдет – тилдин ушул милдеттери Жусуп Баласагындын “Кутадгу билиг” дастанында ишке ашкандыгын далилдөө.

Адегенде Жусуп Баласагындын “Кутадгу билиг” дастанынын тили боюнча түркологияда бир нече пикир бар экендигине назар салалы. Бул чыгарманын тили биринчи пикир боюнча түркологияда ар кандай пикир бар.

Биз бул иликтөөбүздө белгилүү түрколог Э.Р. Тешишевдин: “Язык поэмы “Кутадгу билиг” представляет собой образец литературного языка высокого стиля, весьма популярного в свое время, давно оторвавшегося от народной (караханидской) основы, которая сама бесследно исчезла. Этот памятник принадлежит не одному, а многим тюркоязычным народам Средней Азии и является их общим достоянием, общим культурным богатством” [4, 31-б.] – деген жүйөлүү оюна таяндык.

Эң алгач “Древнетюркский словарь” аттуу фундаменталдуу эмгекке көз чаптыралы: **til** 1. Анат. язык: человеческая речь; 2. Язык как средство общения; 3. перен. пленный. **til ač** начинать говорить; **til aǰız** парн. уста, язык; **til bilig** рел. одно из восьми знаний; **til yaz** развязывать язык; **til yor** говорить; **til lafz** парн. слово, речь; **til söz** парн. речь; **tilin söz** устное слово [5, 559–560-бб.]; **söz** слово, речь: **söz ač** начинать говорить; **söz az** ğil мало говорить; **söz iz** сообщать; **sözdin yan** отказываться от сказанного; **söz yañil** ошибаться; **söz yarat** измышлять, выдумывать; **söz yazıla** говорить четко и кратко; **söz kez** замолкать; **söz kabart** произносить полнозвучно; **söz sözla** говорить; **sözkä sücin** обольщаться; **söz tiz** нанизывать слова, сочинять стихи; **söz tut** слушаться; **söz ula** говорить; **söz uzat** говорить лишнее; **ič söz** сокровенное слово; **igit söz** ложное слово; **sözäñri kişi** шутник; **sözlämäk** произнесение, говорение; **sözläsgülüg** собеседование [5, 511–512-бб.].

Биз эми Жусуп Баласагындын “Кутадгу билиг” [6] дастанынын “Тилдин асыл сапаттары жана пайда-зияны туурасында баяндалат” аттуу параграфын толук, ал эми “Жакшы иштердин сонун сапаттары жана пайдасы тууралуу айтылат” параграфынан тил жана сөз лексемаларына тийиштүү айрым бир саптарды алуу менен, иликтөө иштерибизди улантабыз жана шилтемелерди эки саптардын катар номерлери аркылуу беребиз.

1. Тил – социумдун байланыш куралы. Тил билимдерди жаратып, сактап, кийинки муунга өткөрөт (коммуникациялык милдет):

ölügdin tirigke qumarı söz ol
qumarı sözüg tutsa asğı yüz ol [6, 270-б.].

Маркумдан кийинки муунга акыл-насаат сөз гана калат жана аларды турмушта пайдалануу жакшылыкка алып келет – деген саптарда адам аң-сезими, ойлому жана тили анын мээсинде коммуникациялык-когнитивиялык бүтүндөй бир системаны түзүп, ал сырттан келген маалыматтарды кабылдап, кайрадан иштетип, сактайт жана кийинки муунга өткөрүп отурабы даана берилген.

Билимсиздер демейде түркөй келерлиги айтылып, аларды билим алууга үндөйт:

biligsiz qaraǰu turur belgülüg
ay közsüz qaraǰu bilig al ülüg [6, 271-б.].

2. Адам ойлому көбүнчө тил аркылуу аркылуу ишке ашып, болмуш элементтерин материалдаштырат:

uquş körki til ol bu til körki söz
kişi körki yüz ol bu yüz körki köz [6, 274-б.] – деген саптарда

“ой > тил > сөз” үч илиги “киши > жүз > көз” үч илигине жанаша коюлуп, эки алкактагы эстетикалык кубулуш салыштырылат. 1-компонентте

(ойдо) “жыйынтык > кыймыл > каражат” пропозициялык структурасы жашайт. Жогорку саптар орус тилине С.Н. Иванов тарабынан

Красны речи словом, а мысли речами,

Красны люди ликом, а лики очами [7, 274-б] – деп, негизинен туура которулган.

Ал эми кыргыз тилине

Кеп көркү – тил, ойдун көркү – сөз болот,

Киши көркү – жүз, жүздүн көркү – көз болот!” [8, 274-б] – деп которулган. Котормодо даана көрүнүп тургандай, мында “ой > тил > сөз” үч илиги бузулган, тактап айтканда, чаташкан “кеп > тил > ой > сөз” төрт илиги жаралган.

Ал эми кишинин аң-сезими менен ойломудагы ой-пикирлер анын тили аркылуу сыртка чыгып, алар сөзү жакшылырдын жүздөрүн ажарланттары төмөнкү саптарда сыпатталат:

tili birle yalgnuq **sözi** **sözenür**

sözi yaqşı bolsa yüzi suvlanır [6, 275-б].

3. Тил эстетикалык, эмоциялык жана поэзиялык милдет аткарат.

Бул же тигил тилде көп сөз бар, ал эми алардын “кеп > < аң-сезим” оппозициясында жаралган көркөмдөрү, кооздору жана пайдалуулары гана адресатка оң таасир этип, “кубаныч”, “таң калуу”, “кызыгуу” базалык эмоцияларын тартуулагандары адресантты көркүнө чыгарары, андай акылман адамдар көп экендиги төмөнкү саптарда туюнтулат:

kişi körki **söz** ol bu **söz** ök telim

уоп *ezgü* sözlüg kişig ög tilim [6, 272-б.].

Адатта сөздүн эстетикалык мааниси көркөм текстте продуценттин интенциясы, коммуникациялык зарылчылыктар, узустук жана контексттик байланыштар менен шартталган семантикалык өзгөрүүлөрдөн улам жаралат.

“Ааламдын көркүн көз ачат, адамдын көркүн сөз ачат,” “Аштын даамы тузунда, адамдын даамы тилинде” сыяктуу кыргыз макалдары жогорку ойлорду кубаттап турат.

4. Тил – болмуш кубулуштарын, заттарды жана окуяларды чагылдырып, жаңы билимдерди, малыматтарды жаратуунун каражаты (когнициялык милдет).

Алибетте, акыл менен билимдин ачык жана купуя сырлары тил аркылуу белгилүү болот жана элдин калың катмарына сиңет:

ukuşka biligke bu tilmaçi **til**

yaruttaçi erni yorık **tilni** bil.

Жараткан сага билим жана тил берди, орундуу сүйлөп, өз башыңды коргошуң зарыл:

biliglig bilig birdi tilke bişig

aya **til** izisi küzezigil başig.

Адатта ой-тоону сүйлөбөй, ойлонуп “ой > тил > репрезентация > концептуализация > категоризация > кабылдоо” когнициялык чынжырын сактап

сүйлөө зарылдыгы, сенин сөздөрүң азиз адамдарга көз болушу керектиги сыпатталат:

kalı mundağ erse bilip **sözle söz**

sözügñ bolsu közsüz qarağuçka köz.

Демейде билимсиздик – адамзаттын зор кемчиликтеринин бири, түркөйлүк менен наадандык адамды заман агымынан артта калтырып, руханий жана материалдык жактан кулга айлантат:

biligsiz qarağı turur belgülüg

yoru ay biligsiz bilig al ülüg.

Туулгандар убагы келгенде бул жарык дүйнө менен кош айтышат, ал эми изги сөздөр, нуска кептер, санат-насыяттар түбөлүктүү:

toğıghı ölüñ kör qalır belgü **söz**

sözügñ ezgü **sözle** özügñ ölgüsüz.

“Кеп > < болмуш” жана кеп > < ойлом” оппозициялары кептин тактыгы менен логикалуулугун шарттайт жана андай касиеттүү сөздөрдүн ээси түбөлүккө жашай берет:

kişi toğdı öldi **sözi** qaldı kör

özi bardı yalgnuq atı kaldı kör [6, 162–182-б].

1. Тилдин социалдык-моралдык касиеттери.

“Кутадгу билиг” философиялык-дидактикалык дастан болгондуктан, автор интенциясы көбүнчө тилдин социалдык-этикалык жактарына бурулат. Продуценттин кеби реципиентти ынтымакка, жакшылыкка, изгиликке үндөсө, анын даражасы жогорулайт, зоболосу бийиктейт, тескерисинче, аны жамандыкка, кастыкка, бөлүнүп-жарылууга чакырса, чагымчыл келсе, кудай наалат айтат, эл жазалайт:

kişig **til** ağırlar bulur qut kişi

kişig **til** uçuzlar barur er başı.

Тил – жырткычтардын пашаасы арстан, аны бекем капаста кармоо керек, эгер ал бошоп кетсе – башы кетет. Бул метафора – троптун бир түрү аркылуу автор көркөм оюн таасын туюнтканга жетишкен:

tilin arslan turur kör işikte yatur

aya evlig er sağ başıgnı yiyür.

Адатта “ой > тил > сөз” үч илиги менен “кеп > < ойлом”, “кеп > < аң-сезим” оппозицияларын нуска тутуп, шашпай, сабырдуулук менен мамиле жасоо зарылдыгын эскертет. Бул эскертүүнү заар тилдүү адам кеңеш катары айтып жатат. Себеби ал заар тилинин азабын көп тарткан.

tilin emgemiş er negü tir eşit

bu **söz** işke tutgıl özinge iş it.

mini emgetür **til** izi ök telim

başım kesmesüni keseyin **tilim**.

sözügñi küdezigil başig barmasın

tilingni küzezigil tişign sinmasın.

esenlik tilese senig bu özüng

tilingde çiqarma yarağsız **sözügñ**.

bilip **sözlese söz** biligke sanur

biligsiz sözi öz başımı yiyür.

Маңыз//көп//кургак сөз, жөө чечендик сыяктуу жаман адаттар зыяндан башка эч нерсе алып келбейт:

öküş **sözde** artuk asıg körmedim
yana **sözlemişte** asıg tulmadım .

“Көп сөздүүлүк > < тактыкка” каршы коюлат жана ушул оппозицияда эки компоненттин касиети даана байкалат:

öküş **sözleme söz** birer **sözle** az
tümen **söz** түgünün bu bir **sözde** yaz.

Киши оозунан чыккан асыл ойлору, жалындуу сөздөрү аркылуу атак-даңк менен бийликке жетет:

kişi **söz** bile çoptı boldı meñik
öküş **söz** başıg yırke kıldı kölik.

Көп сөздүүлүк “бабыр” атка кондурса, унчук-пастык “дудук” наамын ыйгарат:

öküş **sözlese** yangşadı tir bilig
yana sözlemese ağım tir tilig.

Автор бабырдык менен дудуктуктун ортосунда болуу адамзат пендеси үчүн зарылдыгын сыпаттайт:

çalı mundağ erse yoriğ utru ur
yoriğ utru ursa kişig yoqlatur.

Тилинди тартсаң, башың аман болорун, накыл сөздөрүң өмүрүңдү узартат:

tilig kez küzezgil küzezildi baş
sözüngni kısurğil uzatıldı yaş.

Жакшы сөз пайда, киреше алып келет, ал эми жаман сөз – зыян менен чыгышага баш:

til asğı telim bar yası ma öküş
ara ögdilür til ara ming söküş.

Адатта адам баласын изги иши менен чын сөзү карытпайт:

iki negn bile er çarımaz özi
bir ezigü kılmıçı bir ezigü **sözi**.
tiriglik tilese özügn ölmegü
kılmıçın **sözün** ezigü tut ay bügü.

Адамдын убактылуу эс тутумунда көп нерселер тез эле жашоолорун токтотот, ал эми узак мөөнөттүү эс тутумунда элестер, образдар жана маалыматтар көпкө сакталат. Адам эс тутуму бардык сөздөрдү кармап тура албагандыктан, керектүүлөрүн дайыма эсте сактап туруу зарыл:

tilig ögdüm ança ara söktüküm
tilekim **söz** erdi sagna yördüküm.

Балдар адамзаттын келечеги болгондуктан, автор бул сөздөрүн уулуна арнайт жана алар алтын менен күмүштөн да жогору турарын эскертет:

çamuğ **sözni** yıgısa ukuş taplamaz
kerek **sözni sözler** kişi kizlemez.
sözüm oğluma sözledim men toгна
oğul minde altm manga ne tenge.
sanga **sözledim** men **sözüm** ay oğul
sanga birdi bu pënd özüm ay oğul.

Уулуна айткан акыл-насааттарында алтын-күмүш эч качан сөзгө тең келбестигин кабарлайт:

күмүштү иштетсең, эртеби-кечпи бир күнү ал түгөнүп каларын эскертет, ал акылдуу сөздү ишке салсаң, күмүш табарын

таасын сыпаттайт:

kümüş kalsa altun menigndin sanga
ani tutmağıl sen bu **sözke** tenge.
kümüş işke tutsa tüker alkımur
sözüm işke tutsa kümüş çazғанur.

Адатта кишиден кишиге мураска сөз калат, ал сөздү пайдалансаң – жүзүң жарык болот:

kişidin kişike çumarı **söz** ol
kumarı **sözüg** tutsa asğı yüz ol.
bu күn түgme çaşınğ ay bilge bügü
özüm uzrin aysa yime eymenü [6, 163–191-б.].

Эл башчыларынын сөзү менен иши дал келиши зарыл шарт экенин баса белгилейт:

çalı bol sa el giğın buzunça uzun
çamuğ ezigülük kııl kılmıçın **sözün**.

Аталган бөлүмдө тил жана сөз лексемаларынын жыштыгы төмөнкүдөй: söz, sözüg, til, söz, tili, sözi sözlenür, sözi, söz, söz, til, tilni, til, sözle, söz, sözügn, söz, sözügn, sözle, sözi, til, til, til, tilin, söz, til, tilim, sözügni, tilingnin, tilingde, sözüng, sözlese, söz, sözi, sözde, sözlemişte, sözleme, söz, sözle, söz, sözde, söz, söz, sözlese, sözlemese, til, sözi, sözügn, söz, sözni, sözni sözler, sözüm, sözledim, sözüm, sözke, sözüm, söz, sözüg, sözün. **Тил** лексемасы – 14, **сөз** лексемасы – 46 жолу кездешет; биринчиси – “заттык” гана мааниде колдонулса, экинчисинен “заттык” жана “этиштик” формалар жасала берет. Демек, “тил” – макроконцепт, ал эми “сөз” – концепт дегенге негиз бар [6].

К.К. Юдахиндин **тил** лексемасы боюнча төмөнкүдөй маалыматтарды берет: “тил 1. Анатолиялык орган; билим тили язык науки; 2. Брань, оскорбление: тил ук; 3. Весть, известие; 4. язык, вестник, осведомитель; 5. слово; 6. устар. печатный орган” [9, 734–735-бб.].

Ал эми сөз лексемасы тууралуу: “1. слово; речь, разговор; 2. право решать дело; выносить судебное решение” [9, 658-б.].

Түрк элдеринин жана ислам дининин кеп маданиятынын компоненттери – кеп тууралыгы, тактыгы, логикалуулугу, тазалыгы, көркөмдүгү, байлыгы, орундуулугу – “кеп > < тил”, “кеп > < ойлом”, “кеп > < аң-сезим”, “кеп > < болмуш”, “адресант > < адресат” оппозицияларына таянуу менен ишке ашат. Кеп этикетинин саламдашуу, кайрылуу, көңүл бурдуруу, таанышуу, кечирим суроо, коштошуу, алкыш айтуу, куттуктоо, каалоо, өтүнүч, чакыруу, кеңеш берүү, сунуш кылуу, макул болуу, макул болбоо, жактыруу, кошомат тык кылуу ж.б. түрлөрү жазылган жана жазылбаган эрежелердин негизинде жүргүзүлөт. Кеп маданияты категориясынын илимий негиздеринин өбөлгөлөрү –

“кеп > < тил”, “норма > < антинорма”, “тил стили > < кеп стили” оппозицияларынын теориялык жоболору түзөрү ошол мезгилде эле белгилүү болгон.

“Речь” термини кыргыз тил илиминде, лингводидактикада “кеп” деп алынып, кыргыз аңызында система түзүүчүлүк статусуна ээ экендигине талаш жок. Орус тилинин кеп маданияты ар кыл маселелерин чагылдырган энциклопедиядагы терминдерди мисалга тартып, алардын кыргыз тилиндеги которулушуна назар салалы: *речевая (языковая, вербальная) агрессия – кептик агрессия; речевая деятельность (слушание, говорение, чтение, письмо) – кеп ишмердиги (угуу, сүйлөө, жазуу, окуу); речевая культура – кептик маданият; культура речи – кеп маданияты; речевая интенция – кеп//тик интенция//сы; речевая компотенция – кеп//тик компотенция//сы; речевая ситуация – кеп//тик кырдаал//ы; речевая этика – кеп//тик/ этика//сы; речеведение – кеп таануу; речевое (языковое) манипулирование – кеп (тил) манипуляциясы; речевое общение – кептик пикир алышуу; речевой акт – кеп//тик акты//сы; речевой аппарат – кеп//тик аппарат//ы; речевой жанр – кеп//тик жанр//ы; речевой слух – кеп угуу; речевой стереотип – кеп//тик стереотип//би; речевой такт – кеп//тик такт//ы; речевой шаблон – кеп//тик шаблон//у; речевой штамп – кеп//тик штамп//ы; речевой этикет – кеп//тик этикет//и; речевые недочеты – кеп//тик өксүктөр//ү; речевые ошибки – кеп//тик каталар//ы; устная и письменная речь – оозеки жана жазуу кеби; разговорная речь – сүйлөшүү кеби; разговорный стиль – сүйлөшүү стили ж.б. [10, 562–581-бб.]*

Бирок кийинки мезгилдерде *речь* терминин Т. Ахматов сөз [11], С. Давлетов *речь* [12], С. Мусаев [13; 14], Ж. Чыманов [15], Т. Аширбаев [16], Т.У. Үметалиева [17] *кеп*, Т. Маразыков [18], К. Бийгелдиева [19] *сүйлөө* деп алышса, Ж. Дүйшеев [20; 21] *кеп* (*кеп айт, кепке кел*), *сөз* (*сөз берүү, куру сөз*), *речь* (*ички речь, сырткы речь, автордук речь*), *сүйлөө* (*сүйлөө маданияты, сүйлөө структурасы, байланыштуу сүйлөө*) деп которуп, чаташууларга жол берип келет. Кыйкымчыл окуучу, жогоруда биз мисалга тарткан узун тексттеги *речь* терминин *сөз, сүйлөө* терминдери менен алмаштырсак, кандай оорчулук жараларын даана байкайт.

Адабияттар

1. Степанов Ю.С. Константы: словарь русской культуры / Ю.С. Степанов. М.: Академический Проект, 2001. 990 с.
2. Попова З.Д. Когнитивная лингвистика / З.Д. Попова, И.А. Стернин. М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. 314 с.
3. Стернин А.И. Основные направления и перспективы развития когнитивных исследований в Кыргызской Республике / А.И. Стернин, М.Дж. Тагаев, У.Д. Камбаралиева // Вестник КРСУ. 2015. Т. 15. № 2.
4. Тенишев Э.Р. “Кутадгу билиг” и “Алтын ярык” / Э.Р. Тенишев // Сов. тюркология. 1970. № 4. С. 24–31.
5. Древнетюркский словарь. Л.: Наука, 1969. 676 с.
6. Yusuf Has Hacib. Kutadgu bilig. Metin. 3 baskı / Yusuf Has Hacib. Ankara, 1991. 656 b.
7. Юсуф Баласагуни. Благодатное знание / пер. С.Н. Иванова / Юсуф Баласагуни. Л.: Сов. писатель, 1990. 560 с.
8. Баласагын Жусуп. Куттуу билим: Дастан / Жусуп Баласагын / Байыркы түрк тилинен котор. Т. Козубеков. М.: НИК, 1993. 496 б.
9. Юдахин К.К. Киргизско-русский словарь / К.К. Юдахин. М.: Сов. энциклопедия, 1965. 977 с.
10. Культура русской речи: энциклопедический словарь-справочник. М.: Флинта: Наука, 2003. 840 с.
11. Ахматов Т.К. Сөз маданияты / Т.К. Ахматов // Кыргызстан маданияты. 1979. № 32.
12. Давлетов С.А. Байланыштуу речь / С.А. Давлетов. Бишкек: Мектеп, 1999. 105 б.
13. Мусаев С.Ж. Кеп маданияты жана норма / С.Ж. Мусаев. Бишкек, 1999. 220 б.
14. Мусаев С.Ж. Кеп маданиятынын маселелери / С.Ж. Мусаев. Бишкек: 1993. 165 б.
15. Чыманов Ж.А. Байланыштуу кепти окутуунун негиздери / Ж.А. Чыманов. Бишкек: 1997. 96 б.
16. Аширбаев Т. Кеп маданияты: жогорку окуу жайларынын студенттери үчүн окуу-методикалык колдонмо / Т. Аширбаев. Бишкек: Бийиктик, 2004. 76 б.
17. Үметалиева Т.У. Кыргыз тилинин кеп маданиятынын илимий негиздери: филол. илим. канд. ... дис. автореф. / Т.У. Үметалиева. Бишкек, 2013. 25 б.
18. Маразыков Т.С. Маалымат алмашуунун негиздери / Т.С. Маразыков. Бишкек, 2014. 90 б.
19. Бийгелдиева К.А. Кыргыз жана кытай тилдеринде сүйлөө адабинин өзгөчөлүктөрү: филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын авторефераты / К.А. Бийгелдиев. Бишкек. 2017. 25 б.
20. Дүйшеев Ж. Сүйлөө маданияты жана стилистика / Ж. Дүйшеев. Бишкек, 2005. 1-бөлүм. 199 б.; 2-бөлүм. 191 б.
21. Дүйшеев Ж. Сүйлөө маданияты / Ж. Дүйшеев. Бишкек, 2007. 195 б.